

COVID-19 SALGINI SÜRECİNDE ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN YAŞADIKLARI GÜÇLÜKLERİN VE DUYGU DURUMLARININ İNCELENMESİ

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Beyhan Nazlı KOÇBEKER EİD¹, Emine SEÇİL KARAMUKLU²

¹ Doç, Dr., Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Eğitimi ABD, bnkocbeker@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7930-0545.

² Arş Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi Zihin Engelliler Eğitimi ABD, emine.secil58@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6010-8406.

Geliş Tarihi: 30.08.2020 **Kabul Tarihi:** 04.06.2021 **DOI:** 10.37669/milliegitim.787866

Öz: Tüm dünya ile birlikte ülkemizde de görülmeye başlayan Covid-19 salgını sürecinde korunmaya en çok ihtiyaç duyan kesim şüphesiz ki özel gereksinimli çocuklardır. Özel gereksinimli çocuklarının bakım ve gelişiminden sorumlu olan annelere ise bu süreç boyunca oldukça büyük bir sorumluluk düşmektedir. Dolayısıyla bu araştırma özel gereksinimli çocuğu olan annelerin Covid-19 salgını sürecinde yaşadıkları güçlükler ve duygu durumlarının incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma 2019-2020 eğitim- öğretim yılında Sivas iline bağlı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden özel gereksinimli çocukları olan 30 anne ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum incelemesi modelinde yapılmıştır. Bu araştırmada veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen 'Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu' ile elde edilmiştir. Geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu uzman görüşü alınarak tekrar yapılandırılmış ardından pilot uygulaması gerçekleştirilmiştir. Araştırma için toplanan veriler 'Betimsel Analiz Tekniği' ile analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre; Covid-19 salgını nedeniyle özel gereksinimli çocuğu olan annelerin genelinin duygu durumlarında çeşitli değişiklikler olduğu, ayrıca çocuklarının eğitimlerinin aksamasından dolayı kaygı taşıdıkları sonuçlarını ortaya koymaktadır. Ayrıca, anneler yetkililerden özel gereksinimli çocuğu olan ailelere daha fazla sosyal imtiyaz verilmesini talep etmektedirler. Sonuç olarak, Covid-19 pandemi döneminde devlet kurumları tarafından özel gereksinimli çocuklar ve aileleri için daha fazla eğitsel ve duygusal desteğin sağlanması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 pandemisi, özel gereksinimli çocuklar, özel gereksinimli çocuğu olan anneler, nitel araştırma, durum incelemesi

A CASE STUDY ON THE DIFFICULTIES AND FEELINGS OF SPECIAL NEEDS CHILDREN'S MOTHERS EXPERIENCED DURING COVID-19 PANDEMIC

Abstract:

During the Covid-19 pandemic, which has started to be seen in our country, as well as in the whole world, the group that most needs protection is undoubtedly children with special needs. Mothers who are responsible for the care and development of their children with special needs have a great responsibility during this time. Therefore, this research was carried out to examine the difficulties and feelings of mothers who have children with special needs during the Covid-19 pandemic. The research was designed as a case study, one of the qualitative research methods. Thirty mothers of special needs children attending special education and rehabilitation centers in Sivas in the 2019-2020 academic year participated in the study. In this study the data were obtained through the 'Semi-Structured Interview Form' developed by the researchers. The data collected for the research were analyzed by using 'Descriptive Analysis Technique'. The research findings have revealed that there are various changes in the emotional state of the mothers who have children with special needs due to the Covid-19 pandemic and that they are concerned about the disruption of their children's education. The mothers also demand more social privileges from the authorities for the families with children with special needs. As a result, it is necessary that more educational and emotional support should be provided by the state organizations for children with special needs and their families in the period of Covid-19 pandemic.

Keywords: The Covid-19 pandemic, children with special needs, mothers of special needs children, case study, qualitative research

Giriş

Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve tüm dünyaya hızla yayılan Koronavirüs Hastalığı 2019 (Covid-19) tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Dünya sağlık örgütü tarafından Koronavirüs Hastalığı 2019' un kısaltılmış hali Covid-19 kullanılmış ve bu süreç Pandemi olarak ilan edilmiştir (Eskici, 2020). Pandemi sürecinin hem Türkiye hem de dünya açısından sağlık alanı başta olmak üzere ekonomi, turizm, eğitim gibi birçok alanda büyük etkisinin olduğu görülmektedir (Kartal ve Şentürk, 2020; Balcı ve Çetin, 2020; Soylu, 2020). Covid-19' un etkilerinden en az oranda etkilenmek amacıyla sosyal izolasyona yönelik olarak önerilen ve ülkemizde de uygulanan kitlesel

toplantıların ve etkinliklerin askıya alınması, iş yerlerinde uzaktan çalışma önlemleri, hastalığın çocuklardaki etkisi zayıf olsa da çocukların erişkinlere bulaştırma ihtimali göz önünde bulundurularak okulların kapatılması etkili ve kanuta dayalı önlemlerdir (ECDC, 2020).

Türkiye’ de görülen Covid-19 salgın süreci: Türkiye’ de Covid-19 tanısı konan ilk resmi vaka 11 Mart 2020’ de duyurulmuş, ilk vakanın ardından sayılar hızla artmış ve 20 günde vaka sayısı 10.000 ‘i, ölü sayısı ise 150’ yi aşmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2020). Türkiye’de ise bu makalenin gönderildiği tarih itibariyle ölü sayısı 6.163, toplam vaka sayısı ise 261.194’ ü bulmuştur (Who,2020). Pandemi ile ilgili olarak devletlerin yükümlülüğü; eğitim, önleme, test ve tedavi olanakları sağlama, hastalığın tedavisi için etkin yöntem geliştirme ve önleyici aşı elde etme amaçlı klinik araştırmalara kaynak aktarmadır. Sınırlı sayıda ve pahalı olan kaynakların diğer ciddi hastalıklar için ayrılan kaynaklarla eşitlenmesi de önemlidir (Büken Büken E., 2002; Pieper, A., 1999). Sürecin yönetimi için Sağlık Bakanlığı bilimsel bir kurul oluşturmuş ve kurulun önerileri doğrultusunda Covid-19 ile mücadele stratejileri geliştirmiştir. Virüsün kontrol altına alınması amacıyla yurtdışı gezileri kontrol altına alınmış, yurt içi geziler kısıtlanmış, 65 yaş üstü vatandaşlara sokağa çıkma yasağı getirilmiş, okullarda örgün eğitim durdurulmuş ve uzaktan eğitim sistemi başlatılmıştır. Bunlar Covid-19’ un fiziksel ve ekonomik boyutu olarak ortaya çıkmakta sosyolojik olarak da toplumdaki tüm bireyleri etkilemektedir.

Covid-19 salgın tehdidi ve özel gereksinimli çocuğa sahip olma durumu: Sosyolojik anlamda toplumun temeli olarak kabul edilen aile olgusunun var oluşunda çocuklar en önemli öğeyi oluşturmaktadır (Ataman, 2003). Aile üyelerinden birinin ya da birkaçının geçici ya da sürekli hastalığı, özel gereksinimi tüm aile fertlerinin uyumunu etkilemekte, en sağlam yapıdaki ailelerin bile dengeleri sarsılabilmektedir (Yörükoğlu, 1998). Her ne kadar özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmanın ailelerin içerisindeki rol ve sorumlulukları değiştirdiği düşünülse de en fazla yük ve sorumluluk, çocuğun hemen hemen her türlü bakım ihtiyaçlarını karşılayan anneleri özellikle etkilediği, babaların çalışma hayatında daha fazla yer almaları gibi çeşitli nedenlerden dolayı annelerin bu süreçte çoğunlukla yalnız bırakıldığı öngörülmektedir. Özel gereksinimli çocuğa sahip anneler özelinde yapılan çalışmalar da bu görüşü desteklemektedir. Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin çocuklarının bakım zorluğunun, depresyonu tetiklediği ve (Gowen, Martin, Goldman & Ap-pelbaum, 1989) çocuklarının durumu ile ilgili annelerin babalardan daha çok endişe taşıdıkları görülmektedir. Öte yandan özel gereksinimli çocuğun bakımı ile annelerin ilgilendiği, sosyal ilişkilerinde ise daha temkinli ve sınırlı davrandıkları, daha fazla strese maruz kaldıkları, işgücüne katılmamaları nedeniyle işgücüne katılımın getirdiği ekonomik, psikolojik ve sosyal faydalarından faydalanamadıkları belirtilmektedir (Lewis, Kagan, Heaton & Cranshaw, 1999; Kaymaz, 2015; Atila-Demir ve Keskin, 2018).

Anne ve baba olmak, sadece biyolojik etmenleri kapsayan bir süreç olmaktan ziyade psikolojik faktörleri de kapsayan çok boyutlu ve yaşam boyu devam eden bir

süreçtir. Bu süreç boyunca anne ve babalar çeşitli durumlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu durumlardan bir tanesi de ailenin özel gereksinimli çocuğa sahip olmalarıdır. Özel gereksinimli çocuğa sahip olma durumu ailelerin duygu durumlarını etkileyen çok önemli bir unsurken son zamanlarda tüm dünya ile birlikte ülkemizde de görülen Covid-19 salgın süreci özel gereksinimli çocuğa sahip olan aileleri özellikle etkilemektedir. Süreç içerisinde alınması gereken önlemler ve dikkat edilmesi gereken hususlar noktasında özellikle özel gereksinimli çocuğu bulunan anneler çocuklarının genel sağlığı ve hijyeni noktasında kaygı taşımakta ve bu durum onları umutsuzluğa sevk edebilmektedir. Bunun yanı sıra süreç içerisinde çocuklarının akademik faaliyetlerinin aksaması anneleri kaygılandırmaktadır. Karip (2020) özel gereksinimli bireylerin pandemiden en çok etkilenen kitlelerden biri olduğuna dikkat çekerek sürecin sonunda özel gereksinimli bireylerin öğrenme açıklarının artması sebebiyle, normalleşme sürecinde bu süreçte üzerlerine düşen en asli görev ise; olumsuz duygu ve düşünceleri özel gereksinimli çocuklarına yansıtmamak ve çocuğunun kendini güvende hissetmesi ile yaşadığı topluma uyum sağlayabilmesi için ona rehberlik ederek çocuğun gelişimini olumlu anlamda desteklemektir.

İlgili alan yazın tarandığında uluslararası ve ulusal alanda Covid-19 salgın sürecinde özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin yaşadığı güçlükler ve duygu durumlarına ilişkin herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla yapılan bu çalışmanın alanda öncü olacağı ve alana katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın genel amacı, Covid-19 salgın sürecinde özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükler ve duygu durumlarının incelenmesidir.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Özel gereksinimli çocuğu olan anneler Covid-19 salgını ile ilgili edindikleri bilgileri yeterli buluyorlar mı ve bu bilgileri hangi yollarla (ne şekilde/ nasıl/ kimlerden) edinmişlerdir?
2. Covid-19 salgın süreci özel gereksinimli çocuğu olan annelerin ve çocuklarının günlük hayatında ne gibi farklılıklar meydana getirmiştir?
3. Covid-19 salgını özel gereksinimli çocuğu olan annelerin kendileri ve çocuklarına yönelik duygu durumlarını nasıl etkilemiştir?
4. Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin Covid-19 salgın sürecine yönelik endişeleri ve farklı görüş ve düşünceleri nelerdir?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubunun oluşturulması, araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının geliştirilmesi, veri toplama süreçleri ve verilerin analizi ele alınacaktır.

Araştırmanın Modeli

Araştırma Covid-19 salgın sürecinde özel gereksinimli çocuğu olan annelerin yaşadıkları güçlükler ve duyu durumlarının incelenmesini belirlemeye yönelik yapılmış betimsel bir durum çalışmasıdır. Araştırmada Covid-19 salgın sürecinde özel gereksinimli çocuğu olan annelerin yaşadıkları güçlükler ve duyu durumlarına ilişkin annelerin görüşlerinin derinlemesine incelenmesi ve yansıtılması açısından nitel araştırma yöntemi seçilmiştir.

Durum çalışması; bir durum ya da olayın derinlemesine boylamsal olarak incelendiği, verilerin sistematik bir şekilde toplandığı ve gerçek ortamda neler olduğuna bakıldığı bir yöntemdir. Elde edilen sonuçlarla olayın neden o şekilde oluştuğu ve gelecek çalışmalarda nelere odaklanılması gerektiğini ortaya koyar (Davey, 1991). Yin (1984) ise durum çalışmasını; araştırmada “nasıl” ve “niçin” sorularına odaklanıldığı, araştırmacının olaylar üzerinde çok az ya da hiç kontrolünün olmadığı, olayı ya da olguyu kendi doğal yaşam çerçevesinde çalıştığımızda ve olay ve gerçek yaşam arasındaki bağ yeterince açık olmadığı zamanlarda kullanılan bir araştırma yöntemi olarak tanımlamaktadır.

Katılımcılar

Bu araştırmanın katılımcılarını 2019-2020 eğitim- öğretim yılında Sivas iline bağlı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon merkezlerine devam eden özel gereksinimli çocuğu olan 30 anne oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılar gözlem birimleri belirli niteliklere sahip kişiler ve durumlardan oluşmasından dolayı (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2017), amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemine göre belirlenmiştir. Bu örnekleme yöntemindeki temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimsek, 2016). Bu araştırmada ölçütümüz özel gereksinimli çocuğa sahip olan annelerdir ve böylelikle annelerle görüşme yapılmıştır. Katılımcılar belirlenirken özel eğitim kurumlarına gidilerek özel eğitime devam eden özel gereksinimli çocuğu olan annelerden gönüllülük esasına dayalı olarak araştırmanın katılımcıları belirlenmiştir.

Özel gereksinimli çocuğu olan anneler araştırmaya katılmadan önce araştırmanın süreciyle ilgili detaylı olarak bilgilendirilmiştir. Özel gereksinimli çocuğu olan annelere görüşmede gizlilik esasının korunacağına dair bilgi verilmiş ve görüşmede gönüllülük esasına önem verilmiş olup çalışma bu hususta gönüllülük arz eden annelerle çalışma sürdürülmüştür. Bu araştırmada veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” ile elde edilmiştir. Araştırma için toplanan veriler “Betimsel Analiz Tekniği” ile analiz edilmiştir. Özel gereksinimli çocuğu olan annelere ilişkin demografik bilgiler Tablo 1.’ de verilmiştir.

Tablo 1: Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelere İlişkin Bilgiler

Anneler	Yaş	Medeni Durum	Öğrenim Durumu	Özel Gereksinimli Çocuk Sayısı
A1	44	Evli	İlkokul	2
A2	25	Bekar	Lise	1
A3	24	Evli	Ortaokul	1
A4	32	Evli	Lisans	1
A5	24	Evli	Ortaokul	1
A6	42	Evli	Lisans	1
A7	30	Evli	Ortaokul	1
A8	41	Evli	İlkokul	1
A9	39	Evli	Lise	1
A10	33	Evli	Lisans	1
A11	24	Evli	Ortaokul	1
A12	54	Evli	Lise	1
A13	37	Evli	Lisans	1
A14	37	Evli	Lise	1
A15	32	Evli	Lisans	1
A16	29	Evli	Lise	1
A17	40	Evli	Ortaokul	1
A18	35	Evli	Lisans	1
A19	35	Evli	Lise	1
A20	54	Evli	Lisans üstü	1
A21	50	Evli	İlkokul	1
A22	46	Bekar	Ortaokul	1
A23	47	Evli	İlkokul	1
A24	48	Evli	Lise	1
A25	46	Evli	Ortaokul	1
A26	41	Evli	Lise	1
A27	39	Evli	Ortaokul	1
A28	40	Evli	İlkokul	1
A29	30	Evli	Ortaokul	1
A30	44	Evli	İlkokul	1

Özel gereksinimli çocuğu olan 30 annenin yaşları 24-54 arasında değişkenlik göstermektedir. Annelerin tamamı il merkezinde ikamet edip, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden özel gereksinimli çocukları için destek eğitim almaktadırlar. Annelerden ikisi bekar iken geri kalan yirmi sekiz anne ise evlidir. Annelerden biri, iki özel gereksinimli çocuğa sahip iken diğer anneler bir özel gereksinimli çocuğa sahiptir. Annelerden 6' sı ilkokul, 9' u ortaokul, 8' i lise, 6' sı lisans ve 1' i ise lisansüstü eğitime sahiptir.

Veri Toplama Araçları

Creswell (2007)'e göre durum çalışması; araştırmacının zaman içerisinde sınırlandırılmış bir veya birkaç durumu çoklu kaynakları içeren veri toplama araçları gözlemler, görüşmeler, görsel-işitseller, dokümanlar, raporlar ile derinlemesine incelediği, durumların ve duruma bağlı temaların tanımlandığı nitel bir araştırma yaklaşımıdır. Araştırma verilerinin toplanmasında nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan görüşme türlerinden "Yarı Yapılandırılmış Görüşme Tekniği" kullanılmıştır. Bu araştırmada veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen "Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formları" ile toplanmıştır. Görüşme formları Covid-19 salgın sürecinde özel gereksinimli çocuğu olan annelerin yaşadıkları güçlüklerin ve duygu durumlarının belirlenmesi amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Literatür taraması yapılmış ve ardından ilgili kaynaklar tarandıktan sonra özel gereksinimli çocuğu olan annelere ilişkin Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu oluşturulmuştur. Görüşme formu dört ana sorudan oluşmaktadır. Forma verilecek cevaplar açık uçlu olarak belirlenmiştir. Geliştirilen Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu 3 uzmanın görüşüne sunulmuş ve alınan görüşler ışığında form tekrar düzenlenmiştir. Uzmanlardan biri özel eğitim alanında öğretim üyesi olarak görev yapmakta iken uzmanlardan ikisi ise özel eğitim alanında doktora eğitimi alan kişilerden oluşmaktadır. Elde edilen verilerin değerlendirilmesi yapıldıktan sonra forma son şekli verilmiştir. Son şekli verilen forma formda yer alan son soru uzman görüşleri ile revize edilerek katılımcıların duygu, düşünce ve önerilerine yönelik fikir alma amaçlı olarak hazırlanmıştır. Katılımcılara görüşme formunda sorulan sorulara Ek.1 de yer verilmiştir.

Verileri Toplama Süreci

Verilerin toplanması sürecinde anneler ile görüşme öncesi irtibat kurulmuş olup, yapılacak görüşme için her birinden ayrı ayrı randevu talep edilmiştir. Anneler görüşme öncesinde bilgilendirilmiş ve görüşme formunda yer alan sorulara verdikleri cevapların gizlilik koşuluna sadık kalınarak kullanılacağı bilgisi kendilerine telefon görüşmesi yoluyla aktarılmıştır. Araştırma Covid-19 salgın sürecinde gerçekleştirildiği için araştırmacının katılımcıları olan anneler ile alınan önlemler dolayısıyla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilememiş görüşme formu araştırmacının katılımcılarına telefon bağlantısı ile ulaştırılmıştır. Evde yalnız kalamama ve rahat ve içtenlikle soruları cevaplama isteği gibi sebeplerle telefon bağlantısını gerçekleştirmekte sorun yaşayan

annelere internet tabanlı oluşturulan görüşme formu aktarılarak katılımcı tarafından verilen cevaplar ilgili alanlara kodlanarak kaydedilmiştir. Görüşme formlarında yer alan sorular ile annelerin araştırmaya yönelik düşünceleri, önerileri hususunda derinlemesine bilgi edinmek amaçlanmıştır. İnternet tabanlı oluşturulan görüşme formuna edinim şansı olmayan annelerin görüşme esnasında annelerin görüşmeyi evin sakin ve telefon hattının iyi çektiği bir odasında gerçekleştirmeleri talep edilmiştir. Etik unsurlar nedeniyle her bir anneye kod isimler verilerek numaralandırılmıştır. Annelerin verdikleri cevaplar hususunda bulgulara yönelik yüzde ve frekans değerleri hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Anneler ile yapılan görüşmeler tamamlandıca veriler toplanmış ardından veriler bir araya getirilerek "Betimsel Analiz Yöntemi" ile analiz edilmiştir. Betimsel analiz dört aşamada gerçekleşmektedir. A. Araştırmacı araştırma sorularından araştırmanın kavramsal çerçevesinden ya da görüşme ve gözlemlerde yer alan boyutlardan hareket ederek veri analizi için bir çerçeve oluşturur. B. Araştırmacı daha önce oluşturmuş olduğu çerçeveye dayalı olarak verileri okur ve düzenler. C. Araştırmacı düzenlemiş olduğu verileri tanımlar. Bunun için doğrudan alıntılara da başvurabilir. D. Araştırmacı tanımlamış olduğu bulguları açıklar, ilişkilendirir ve anlamlandırır. Araştırmacı bu aşamada ayrıca yapmış olduğu yorumları daha da güçlendirmek için bulgular arasındaki neden sonuç ilişkilerini açıklar ve ihtiyaç duyulması durumunda farklı olgular arasında karşılaştırma yapar (Özdemir, 2010). Annelerin görüşme formlarına verdikleri cevaplarda benzer olan cevaplar kodlanarak bir araya getirilmiş öte yandan farklılık içeren cevaplar ise açık, anlaşılır ve net bir biçimde belirlenerek varsa öneriler alıntı yapılarak aktarılmıştır. Annelerin görüşme formları numaralandırılmıştır. Yapılan alıntılarda numaralandırılan annelerin yorumları numaralandırılmış haliyle aktarılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Covid-19 ile ilgili annelerin bilgi edinme yolları ve bu bilgileri yeterli bulma durumları

Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin özellikle Covid-19 gibi tüm toplumun sağlığını tehdit eden salgın gibi durumlarda yeterince bilgilendirilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu bilgilere doğru mercilerden ulaşılması için ise gerekenler yetkili birimlerce yapılmalıdır. Covid-19 ile ilgili annelerin bilgi edinme yolları ve bu bilgileri yeterli bulma durumları hususunda görüşme yapılan annelere yöneltilen soru ile tüm dünya ile aynı anda ülkemizde de görülen Covid-19 salgınına yönelik annelerin edindikleri bilgileri ne şekilde/ nasıl/ kimlerden elde ettikleri hususunda kapsamlı bilgi edinimi amaçlanmıştır. Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin Covid-19 ile ilgili bilgi edinme yolları ve bu bilgileri yeterli bulma durumlarına ilişkin bulgular Tablo 2' de ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Tablo 2: Annelerin Covid-19 ile ilgili bilgi edinme yolları

Edinim Yolları	f	%
Televizyon (Haber Kanalları)	12	%40
İnternet	3	%10
Televizyon + İnternet	13	%43
Radyo	1	%3
Gazete	1	%3
Toplam	30	100

Görüşme yapılan annelere, Covid-19 salgını ile ilgili edindikleri bilgileri ne şekilde/ nasıl/ kimlerden elde ettiklerine yönelik yöneltilen soruda; annelerden 12' si (%40) televizyonda yer alan haber kanallarından elde ettiklerini belirtirken; annelerden 3' ü (%10) internet kaynaklı erişimlerden bilgi sahibi olduklarını belirtmiş öte yandan annelerin 13' ü (%43) ise televizyon ve internet tabanlı erişimlerden yararlanarak bilgi sahibi olduklarını dile getirmişlerdir. Annelerden 1' i (%3) radyo aracılığıyla bilgi sahibi olurken; annelerden 1' i (%3) ise gazete okuyarak bilgi sahibi olduğunu dile getirmiştir.

Tablo 3: Edinilen bilgilerin yeterlilik durumu hususunda

Edinilen Bilgilerin Yeterliliği	f	%
Covid-19 salgını ile ilgili edindiğim bilgileri yeterli buluyorum.	25	%83
Covid-19 salgını ile ilgili edindiğim bilgileri yeterli bulmuyorum.	5	%17
Toplam	30	100

Görüşme yapılan annelere, Covid-19 salgını ile ilgili edindiğiniz bilgileri yeterli bulup bulmadıkları ve süreçle ilgili herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alıp almadıklarına yönelik yöneltilen soruda; annelerin 25' i (%83) Covid-19 salgını ile ilgili edindikleri bilgileri yeterli bulduklarını belirtirken; annelerin 5' i (%17) ise Covid-19 salgını ile ilgili edindikleri bilgileri yeterli bulmadıklarını belirtmişlerdir. Edindikleri bilgileri yeterli bulmayan 5 anneden 3' ü herhangi bir kurum ya da kuruluştan yardım almadıklarını ancak yardım almayı istediklerini belirtmişlerdir.

“Düzenli takip edildiğinde bilgi alınıyor.” A1

“Konu ile ilgili çok fazla araştırma yaptım, edindiğim bilgileri yeterli buluyorum.” A9

"Sağlık Bakanlığı bünyesinden destek aldım." A13

"Yeterli bulmuyorum. Destek almak isterdim." A29

"Öğretmenimizden destek aldık. Özel gereksinimli çocuğumu konu ile ilgili çok güzel aydınlattı." A25

Covid-19 virüs sürecinin annelerin ve çocukların günlük yaşantısına etkileri

Covid-19 virüs sürecinin annelerin ve özel gereksinimli çocuklarının günlük yaşantısına etkileri hususunda görüşme yapılan annelere yöneltilen soru ile annelerin ve özel gereksinimli çocuklarının günlük hayata dair ne gibi farklılıklar yaşadıkları ayrıntılı olarak ele alınmış, annelerin yöneltilen soruya verdikleri cevaplardan çıkarılan sonuçlara Tablo 4' de ayrıntılı olarak değinilmiştir.

Tablo 4: Covid-19 salgın sürecinin günlük yaşantıya etkileri

Günlük Yaşantı Farklılıkları	f	%
Uyku düzeni değişikliği	3	%10
Eğitim aksaması	8	%27
Özgürlüğün kısıtlanması	12	%40
Hijyene verilen önemin artması	4	%13
Birlikte daha fazla zaman geçirme	3	%10
Toplam	30	100

Görüşme yapılan annelere, Covid-19 salgın sürecinde çocukları ve kendilerinin günlük hayatlarına dair ne gibi farklılıklar meydana geldiği hususunda yöneltilen soruda; annelerden 3' ü (%10) uyku düzeninde değişiklik olduğunu dile getirmiş, annelerden 8' i (%27) ise eğitim aksamaları yaşadıklarını belirtmiştir. Görüşme yapılan annelerden 12' si (%40) süreç içerisinde özgürlüklerinin kısıtlandığını belirtmiş, 4' ü (%13) ise günlük hayatlarında hijyene verdikleri değeri artırdıklarını belirtirken, görüşme yapılan annelerden 3' ü (%10) ise süreç içerisinde çocukları ile birlikte daha fazla zaman geçirdiklerini belirtmişlerdir.

"Evde kalmak çocuğumu çok bunaltdı. Gezmek, parka gitmek istiyor." A4

"Herkes gibi bizim de hayatımız kısıtlandı. Dışarı çıkmayı çok seven bir çocuğun bir anda evden çıkmaması zor oldu. Marketten temel ihtiyaçlar dışında bir şey almamaya çalıştık. Eskiden markete çocuğumla birlikte giderdik. Şimdi maalesef bu mümkün değil." A9

"Ülkemizde Covid-19 görüldüğü günden itibaren ne çocuğum ne de ben dışarı çıkmadık." A13

“Maalesef tüm eğitimimiz yarıda kaldı. Bu durum çocuğumda telafi edilemeyecek geriliklere sebep olacak diye çok korkuyorum.” A16

“Çocuklar okula gidemedikleri ve dışarı çıkamadıkları için çok etkilendi.” A19

“Uykusuzluk, beslenme düzeni bozuldu, korku ve endişelerimiz arttı.” A2

Covid-19 salgınına bağlı annelerin duygu durum değişiklikleri

Covid-19 salgınına bağlı olarak özel gereksinimli çocuğu olan annelerin duygu durum değişiklikleri hususunda daha kapsamlı bilgi edinmek amacıyla annelere yöneltilen soruda; tüm dünya ile birlikte ülkemizi de etkileyen salgının özellikle özel gereksinimli çocuğu olan annelerin duygu durumlarında ne gibi değişiklikler meydana getirdiğine cevap aranmıştır. Annelerin konu ile ilgili verdikleri cevaplar Tablo 5’ de detaylı olarak belirtilmiştir.

Tablo 5: Duygu durumunda değişiklik olup olmadığı hususunda

Duygu Durumu Değişikliği	f	%
Duygu durumunda değişiklik oldu.	23	%77
Duygu durumunda değişiklik olmadı.	7	%23
Duygu durumunda değişiklik olduğunu düşünen annelerden;		
Daha fazla koruma içgüdücü	6	%26
Karamsar ruh hali	12	%52
Duygusal çalkantı	3	%15
Kaygılı ruh hali	2	%7
Toplam	30	100

Görüşme yapılan annelere, Covid-19 salgın sürecinde kendileri ve çocuklarına yönelik duygu durumlarında herhangi bir değişiklik olup olmadığı hususunda yöneltilen soruda annelerden 23’ ü (%77) duygu durumlarında değişiklik olduğunu dile getirirken, annelerden 7’ si (%23) ise duygu durumlarında herhangi bir değişiklik olmadığını dile getirmiştir. Duygu durumlarında değişiklik olduğunu dile getiren annelerden daha fazla koruma içgüdücüne sahip olan anne sayısı 6 (%26) iken; süreç içerisinde karamsar ruh haline bürünen annelerin sayısı ise 12’ i (%52) dir. Görüşme yapılan annelerden duygu durumunda değişiklik olduğunu belirten annelerden 5’ i (% 22) ise süreç içerisinde duygusal çalkantı yaşadıklarını ve görüşme yapılan annelerden 2’ si (%7) süreç içerisinde kaygılı ruh haline büründüklerini belirtmişlerdir.

"Çocuğumla birlikte olduğumda kendimi daha mutlu hissediyorum tabi ki biraz da kaygılı." A6

"Daha çok hijyen, koruma içgüdüüsü ve sağlıklı gıdalar tüketmek dışında bir değişiklik olmadı." A9

"Bu süreçte çocuğumun hem annesi, hem doktoru, hem de öğretmeni olmaya çalışıyorum ve tabi ki olumsuzlukların olabileceği düşüncesi beni çok yıprat-tı."A16

"Tabi ki oldu. Benim üç çocuğum var. Hepsiyle evde kalmak çok yorucu oldu. Küçük çocuğum sürekli ağlama krizleri geçiriyor üstüne özel gereksinimli çocuğum var ve tek başıma mücadele ediyorum." A18

"Dönem dönem duygusal çalkantılar yaşadık ama bunun geçici bir süreç olduğunu, güzel günler geleceğini kendimize empoze ederek motive olduk." A24

"Hayatta sahip olduğum her şeyin kıymetini daha çok anladım." A26

"Bu süreçte çocuğumla aramdaki bağ daha da güçlendi." A27

"Korku, üzüntü, stres." A28

"Daha stresli ve daha kaygılı oldum." A29

Covid-19 salgınına yönelik annelerin endişeleri ve farklı görüş ve düşünceleri

Covid-19 salgınına yönelik özel gereksinimli çocuğu olan annelerin endişeleri ve konu ile ilgili farklı görüş ve düşünceleri hususunda yöneltlen sorularda; annelerin süreç içerisinde yaşadığı ve özellikle belirtmek istediği görüşleri sorulmuş, salgın sebebiyle farklı bir süreçten geçtiğimiz ve daha fazla bilgiye ihtiyaç duyduğumuz bu dönemde annelerden alınan yanıtlar Tablo 6'da detaylı olarak ele alınmıştır.

Tablo 6: Covid-19 salgın sürecine yönelik yaşanan endişeler hususunda

1. Çocuğun virüse yakalanma ihtimalini düşünme
2. Virüse yakalanıp çocuğuna bulaştıracağını düşünme
3. Çocuğundan önce öleceğini düşünme
4. Çocuğa yönelik gelecek kaygısı

Yaşanan Endişe Boyutu	f	%
Belirtilen endişe türlerinden hiç birine sahip değilim.	2	%7
Belirtilen endişe türlerinden en az birine sahibim.	28	%93
Belirtilen endişe durumlarından en az birine sahip olduğunu düşünen annelerden;		
Tüm maddeler	10	%36
Çocuğundan önce öleceğini düşünme	3	%11
Çocuğa yönelik gelecek kaygısı	4	%14
Virüse yakalanıp çocuğuna bulaştıracağını düşünme	1	%4
Çocuğun virüse yakalanma ihtimalini düşünme	2	%7
Çocuğun virüse yakalanma ihtimalini düşünme ve virüse yakalanıp çocuğuna bulaştıracağını düşünme	3	%11
Virüse yakalanıp çocuğuna bulaştıracağını düşünme ve çocuğundan önce öleceğini düşünme	2	%7
Çocuğundan önce öleceğini düşünme ve Çocuğa yönelik gelecek kaygısı	3	%11
Toplam	30	100

Görüşme yapılan annelere belirtilen endişe durumlarına sahip olup olmadıklarına dair yöneltilen soruya annelerden 2' si (% 7) belirtilen endişe türlerinden hiç birine sahip olmadığı şeklinde cevap verirken, görüşme yapılan annelerden 28' i (%93) ise belirtilen endişe türlerinden en az birine sahip olduğunu ifade etmiştir. Belirtilen endişe türlerinden en az birine sahip olduğunu dile getiren annelerden 10' u (%36) tüm maddelerin içeriklerine dair endişe taşıdıklarını belirtirken; annelerin 3' ü (%11) ise çocuğundan önce öleceğini belirtmektedir. Öte yandan görüşme yapılan annelerin 4'ü (%14) ise çocuğuna yönelik gelecek kaygısı taşıdığını belirtirken, annelerin 1' i (%4) ise virüse yakalanıp çocuğuna bulaştıracağını düşündüğünü belirtmektedir. Görüşme yapılan annelerden 2' si (%7) çocuğunun virüse yakalanma ihtimalini düşündüğünü dile getirmiş ayrıca annelerden 3' ü (%11) ise çocuğunun virüse yakalanma ihtimali

ile virüse yakalanıp çocuğuna bulaştıracağını bir arada düşünödüğünü belirtmektedir. Belirtilen endişe türlerinden en az birine sahip olduğunu dile getiren annelerden 2' si (%7) virüse yakalanıp çocuğuna bulaştıracağını düşünme ve çocuğundan önce öleceğini düşünme gibi endişe durumlarını bir arada yaşadığını dile getirirken annelerden 3' ü (% 11) ise çocuğundan önce öleceğini düşünme ve çocuğuna yönelik gelecek kaygısı taşıdığını dile getirmiştir.

Tablo 7: Konu ile ilgili belirtilmek istenen farklı görüş ve düşünceler hususunda

Farklı Görüş ve Düşünceler	f	%
Covid-19 salgını ile ilgili belirtmek istediğim farklı görüş ve düşüncem yoktur.	14	%47
Covid-19 salgını ile ilgili belirtmek istediğim farklı görüş ve düşüncelerim mevcuttur.	16	%53
Covid-19 salgını ile ilgili belirtmek istediği farklı görüş ve düşünceleri olan annelerden;		
Normalleşme dönemine geçme isteği	7	%44
Eğitime verilen aranın telafisi	7	%44
Özel gereksinimli çocuklara akademik ve sosyal öncelik	2	%12
Toplam	30	100

Görüşme yapılan annelere konu ile ilgili farklı görüş ve düşüncelerinin olup olmadığına dair yöneltilen soruda annelerden 16' sı (%53) konu ile ilgili farklı herhangi bir görüş ve düşüncelerinin olmadığını dile getirirken; annelerden 14' ü (%47) ise konu ile ilgili farklı görüş ve düşüncelerinin olduğunu dile getirmişlerdir. Farklı görüş ve düşünceleri olduğunu dile getiren annelerden 7' si (%44) bir an önce normalleşme dönemine geçmek istediğini dile getirirken, annelerden 7' si (%44) ise özel gereksinimli çocuklarına verilen eğitimlerde telafi derslerinin yapılması gerektiğini belirtmiştir. Görüşme yapılan annelerden 2' si (%12) ise özel gereksinimli çocuklara akademik ve sosyal alanlarda öncelik verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

"Bir an evvel salgının bitmesini ve normalleşme sürecine geçilmesini istiyorum herkes gibi." A1

"Çocuğumun eğitimine devam etmesi için yeni düzenlemeler yapılmasını istiyorum." A5

"Özel gereksinimli çocuklarımız için bir an önce uygun ortam sağlanmalı ve bu geçirdiğimiz günlerin telafi eğitimleri yapılmalıdır." A11

"Yaşlılarımız kadar çocuklarımız da önemli bu süreçte. Onlar için de bir şeyler yapılmalı. Çok fazla prematüre bebek, beyin kanaması vs geçirmiş bebek var"

mesela benim oğlum on üç aylık, iki yaşına kadar oturamazsa sakat kalır dediler ve ben hiçbir şey yapamıyorum. Çocuğumun geleceğinden olmamasını istiyorum.” A16

“Bir yandan da iyi oldu, birbirimize daha fazla zaman ayırdık.’ A20

“Bizler konuyu ciddiye alıyor ve bütün kurallara uyuyoruz ama maalesef uymayanlar sayesinde bizde risk altındayız. Umarım bir an önce hayat normale döner.” A21

“Sosyal hayata geçiş için biraz erken davranıldığını düşünüyorum. Herkes gerekli özeni ve hassasiyeti göstermiyor ne yazık ki.” A23

“Bu süreçte özel çocukların ve annelerinin sokağa çıkma durumu esnek olmalı çünkü her özel çocuk bir değil.” A24

Tartışma

Sosyolojik anlamda toplumun temeli olarak kabul edilen aile olgusunun var olu-şunda çocuklar en önemli öğeyi oluşturmaktadır (Ataman, 2003). Aile üyelerinden birinin ya da birkaçının geçici ya da sürekli hastalığı, özel gereksinimli oluşu tüm aile fertlerinin uyumunu etkilemekte en sağlam yapıdaki ailelerin bile dengeleri sarsılabilmektedir (Yörükoğlu, 1998). Özel gereksinimli çocuğu olan aileler, aile içinde yeteri kadar sorumluluk ve göreve sahip olmalarından dolayı aile dışından gelebilecek herhangi bir sıkıntı ya da olumsuzluk onlar için normal gelişim gösteren çocuğa sahip olan ailelere oranla çok daha fazla yıkıma sebebiyet vermektedir. Aile dışından gelebilecek her türlü olumsuzluk ve sıkıntı durumlarında aile üyelerinin özellikle de özel gereksinimli çocuğun bakımından sorumlu olan annenin duygu durumunda çeşitli değişiklikler yaratacağı öngörülmektedir. Araştırma bulgularını oluşturmak amacıyla görüşme yapılan annelerin tamamı en az bir yıl olmak kaydıyla özel gereksinimli çocuğunun bakımını ve yaşantısını birlikte sürdürdüğü kişilerden oluşmaktadır.

Araştırma bulgularına bakıldığında; annelerden 12’ si (%40) Covid-19 salgın sürecine ilişkin televizyonda yer alan haber kanallarından bilgi elde ettiklerini belirtirken; annelerden 3’ ü (%10) internet kaynaklı erişimlerden bilgi sahibi olduklarını belirtmiş öte yandan annelerin 13’ ü (%43) ise televizyon ve internet tabanlı erişimlerden yararlanarak bilgi sahibi olduklarını dile getirmişlerdir. Annelerden 1’ i (%3) radyo aracılığıyla bilgi sahibi olurken; annelerden 1’ i (%3) ise gazete okuyarak bilgi sahibi olduğunu dile getirmiştir. Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin özellikle Covid-19 gibi tüm toplumun sağlığını tehdit eden salgın gibi durumlarda yeterince bilgilendirilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu bilgilere doğru mercilerden ulaşmaları için gerekenler yetkili birimlerce yapılmalıdır.

Araştırmadan elde edilen bir başka bulguya göre, Covid-19 salgını sürecinde çocukları ve kendilerinin günlük hayatlarına dair ne gibi farklılıklar meydana geldiği hususunda yöneltilen soruda; annelerden 3’ ü (%10) uyku düzeninde değişiklik olduğu-

nu dile getirmiş, annelerden 8' i (%27) ise eğitim aksamaları yaşadıklarını belirtmiştir. Görüşme yapılan annelerden 12' si (%40) süreç içerisinde özgürlüklerinin kısıtlandığını belirtmiş, 2' si (%7) ise günlük hayatlarında hijyene verdikleri değeri artırdıklarını belirtmişken annelerden 2' si (%7) süreç içerisinde kaygılı ruh haline büründüklerini belirtmişlerdir. Görüşme yapılan annelerden 3' ü (%10) ise süreç içerisinde çocukları ile birlikte daha fazla zaman geçirdiklerini belirtmişlerdir. Özel gereksinimli çocuğa sahip olma durumu annelerin duygu durumlarını etkileyen çok önemli bir unsurken son zamanlarda tüm dünya ile birlikte ülkemizde de görülen Covid-19 salgın süreci özel gereksinimli çocuğa sahip olan anneleri özellikle etkilemektedir. Süreç içerisinde alınması gereken önlemler ve dikkat edilmesi gereken hususlar noktasında özellikle özel gereksinimli çocuğu bulunan anneler çocuklarının genel sağlığı ve hijyeni noktasında kaygı taşımakta ve bu durum onları umutsuzluğa sevk etmektedir. Covid-19 sürecinde, özel gereksinimli çocukların günlük rutinleri bozulmuş, yeni bir düzene adapte olmaları beklenmiş ve ev ortamında geçirdikleri vakit artmış dolayısıyla sosyal yaşantıları ve arkadaş ortamı etkileşimi bir hayli azalma durumu göstermiştir. Karahan, Yıldırım, Demiröz ve Özaydın, (2020) annelerin Covid-19 salgın sürecinde özel gereksinimli çocuklarının problem davranışları ile baş etme yollarını araştırdığı çalışmada ev içi iletişimde sorumluluğu büyük oranda annelerin aldığı belirtilmiş ayrıca salgın döneminde annelerin yaşadıkları olumsuz deneyimlerin etkilerinin en aza indirilmesi için aile yaşamını güçlendirici uygun desteklerin sunulması gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Marcenko ve Meyers (1991) 'in yaptığı bir diğer çalışmada ise özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin çocuğunun günlük bakım ve sorumluluklarının çoğunu kendi üzerine aldığı sonucu elde edilmiştir. Bu bulgular araştırmamızı doğrular niteliktedir. Öte yandan çocukların ve ailelerin Covid-19 sürecinde yaşantı biçimlerini inceleyen çalışmalarda (Colizzi, Sironi, Antonini, Ciceri, Bovo ve Zoccante, 2020; Narsizi, 2020) ailelerin bir yandan Covid-19 salgınından korunmak için sağlığa yönelik kaygı durumları yaşadıkları, bir yandan da çocuklarının rutinlerindeki değişiklikler nedeniyle problem davranışlarla baş etmek durumunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla yurtdışında yapılan bu araştırmanın bulguları yapılan çalışma ile benzerlik göstermektedir. Öte yandan benzer bir çalışmada Yıldırım, Karahan, Demiröz, Şener ve Özaydın (2020), annelerin çocuklarının eğitimlerinden geride kalması sebebiyle kaygı taşıdıklarını ifade etmişlerdir. UNESCO'ya (2020) göre, Covid-19 döneminde okulların kapanmasının olumsuz etkilerinden bazıları şunlardır: *Kesintili öğrenme*: Okul temel öğrenmeyi sağlar ve kapatıldığında öğrenciler büyüme ve gelişme fırsatlarından mahrum kalırlar. *Beslenme*: Birçok öğrenci gıda ve sağlıklı beslenme için okullarda sağlanan ücretsiz veya indirimli yemeklerden faydalanır. Bu süreçte öğrenciler bu imkanlardan uzak kalmışlardır. *Dijital öğrenme portallarına ücretsiz erişim*: Okulların kapanması ile birçok öğrenci öğrenme için ihtiyaç duyduğu teknolojiye erişim konusunda problemler yaşamıştır. *Sosyal yalıtım*: Eğitim kurumlarının sosyal aktivite ve insan etkileşimleri için merkez olduğu düşünüldüğünde, okulların kapanması ve öğrencilerin öğrenme ve gelişme için gerekli olan bazı sosyal iletişim ve sosyalleşmelerden uzak bırakmıştır.

Araştırmadan elde edilen bir başka bulguya göre, Covid-19 salgın sürecinde kendileri ve çocuklarına yönelik duygu durumlarında herhangi bir değişiklik olup olmadığı hususunda yöneltilen soruda annelerden 23' ü (%77) duygu durumlarında değişiklik olduğunu dile getirirken, annelerden 7' si (%23) ise duygu durumlarında herhangi bir değişiklik olmadığını dile getirmiştir. Duygu durumlarında değişiklik olduğunu dile getiren annelerden daha fazla koruma içgüdüsüne sahip olan anne sayısı 6 (%26) iken süreç içerisinde karamsar ruh haline bürünen annelerin sayısı ise 12' (%52)'dir. Karamsar ruh haline bürünen annelerin çocuklarının eğitimlerinden geri kalmaları ve okulların kapalı olması durumlarından etkilendikleri yönünde görüş belirtmişlerdir. Görüşme yapılan annelerden duygu durumunda değişiklik olduğunu belirten annelerden 5' i (% 22) ise süreç içerisinde duygusal çalkantı yaşadıklarını ifade etmiştir. Yaptıkları bir çalışmada Pavlopoulou, Wood ve Papadopoulos (2020)' un da belirttiği gibi ailelerin özellikle de özel gereksinimli çocuğun bakımında daha fazla rol üstlenen annelerin destek ihtiyacı duyduğu, gereken desteği göremeyen ailelerin yalnızlık, kaygı ve çaresizlik gibi duyguları yaşadıkları ifade edilmiştir. Araştırmaya katılan annelerin büyük bir kısmı sosyal yaşamlarında güçlük yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Buna sebep olarak toplumun özel gereksinimli bireye ve ailesine karşı göstermiş olduğu tutum ve davranışlar söylenebilir. Öte yandan özel eğitime ihtiyacı olan bir çocuğa sahip olmak, bir ailede stres kaynağı olarak kabul edilmektedir. Ailedeki bir üyedeki engel diğer üyeleri de etkilemektedir. Çocuktaki bir engellilik ailedeki tüm bireyleri etkiler. Çocuğun engellilik durumunda bakım verenlerin genellikle anneler olduğu bilinmektedir. Engelli çocuğu olan ebeveynler arasında annelerin babalara göre daha fazla stres yaşadığı çeşitli araştırmalar tarafından da desteklenmektedir (Hodge, Hoffman ve Sweeney, 2011 ; Kaner, 2004 ; Macias, Saylor, Haire & Bell, 2007 ; Tehee, Honan & Hevey, 2009). Koronavirüs pandemisi ve beraberinde gelen sokağa çıkma kısıtlamalarının toplumlarda karışıklığa neden olduğu, hastalık bulaşma korkusunu tetiklediği, okulların ve işletmelerin kapanmasına bağlı olarak insanların yaşam koşullarının değişim göstermek zorunda kaldığı ve kaygı gibi yıkıcı psikolojik etkilere neden olduğu dile getirilmektedir (Fardin, 2020). Sardohan-Yıldırım ve Akçamete (2014) yaptıkları araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerle görüşmüş ve anneler, çocuklarına ve kendilerine acıyarak bakıldığını, bunun kendilerine bakışlarla ve sözlerle hissettirildiğini dile getirmişlerdir. Öte yandan Aksakallı (2020)' ya göre; ebeveynlerin endişeli, kaygılı davranışlar göstermesi çocuklarının da aynı duyguları yaşamalarına ve olumsuz davranışlar göstermelerine neden olabilmektedir. Karakuş (2010), üstün yetenekli çocukların anne babalarının karşılaştıkları güçlükleri saptadığı araştırmasında, anne babaların çevre ile yaşadıkları güçlükler karşısında zorlandıklarını saptamıştır. Karakuş (2010)' un yaptığı araştırmanın bulguları bu araştırmanın bulguları ile tutarlılık göstermekte olup, özel gereksinimli bireylerin ailelerinin çevreden kaynaklı güçlükler yaşadıklarını gösterme açısından oldukça önemlidir.

Araştırma bulgularına bakıldığında; görüşme yapılan annelere belirtilen endişe durumlarına sahip olup olmadıklarına dair yöneltilen soruda annelerden 2' si (% 7)

belirtilen endişe türlerinden herhangi birine sahip olmadığını dile getirirken, görüşme yapılan annelerden 28' i (%93) ise belirtilen endişe türlerinden en az birine sahip olduğunu dile getirmiştir. Kaygılı bir tutum, kişinin benlik gelişimini olumsuz yönde etkileyen unsurlardan biridir. Öte yandan sosyal ve duygusal gelişim açısından da son derece önem arz etmektedir. Yoğun kaygı taşıyan ailelerin bu tarz tutumları, çocuklarının duygusal gelişimini etkileyecektir. Ayrıca, kaygılı ebeveyn tutumunun özellikle özel gereksinimli çocukların sosyalleşmesi ve sosyal çevreye uyumunda bir engel oluşturması muhtemel bir durumdur. Bu sebeple ailelerin, özel gereksinimli çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimini etkilememesi açısından kaygı düzeylerini kontrol altında tutma becerisi geliştirmeleri gerekir. Aile içinde gerçekleşen başarılı ilişkiler; mutlu, arkadaşça, bunalımdan uzak ve yapıcı bireylerin oluşumunu sağlarlar. Bunun tersine uyum bozukluğu gösteren çocuklar, genellikle başarısız bir anne baba çocuk ilişkisinin ürünüdürler (Yavuzer, 1996).

Araştırmadan elde edilen bir başka bulguya göre, görüşme yapılan annelere konu ile ilgili farklı görüş ve düşüncelerinin olup olmadığına dair yöneltilen soruda annelerden 14' ü (%47) konu ile ilgili farklı herhangi bir görüş ve düşüncelerinin olmadığını dile getirirken; annelerden 16' sı (%53) ise konu ile ilgili farklı görüş ve düşüncelerinin olduğunu dile getirmişlerdir. Farklı görüş ve düşünceleri olduğunu dile getiren annelerden 7' si (%44) bir an önce normalleşme dönemine geçmek istediğini dile getirirken, annelerden 7' si (%44) ise özel gereksinimli çocuklarına verilen eğitimlerin ve telafi derslerinin bir an önce yapılması gerektiğini belirtmiştir. Görüşme yapılan annelerden 2' si (%12) ise özel gereksinimli çocuklara ve ailelerine süreç içerisinde sosyal alanda daha fazla öncelik verilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Kaner (2004) tarafından gerçekleştirilen çalışma sonucunda özel gereksinimli çocuk annelerine sunulan eğitim desteğinin annelerin yaşam doyum düzeylerini yükselttiği saptanmıştır. Toker, Başgül ve Özaydın (2016) 'ın yaptığı çalışmadaki bulgulara baktığımızda annelerin özel gereksinimli çocuklarını hayatlarının merkezine koyduğu ve kendi hayatlarını ve çevrelerini bir kenara attıkları, kendi istek ve ihtiyaçlarını önemsemeyi bıraktıkları, çocuğunu mutlu etmek ve onun yaşamını kolaylaştırmak için sürekli çalıştıkları, bu nedenle de yorgunluk, tükenmişlik gibi problemler yaşadıkları belirtilmektedir. Canarlan ve Ahmetoğlu (2015)' nun yaptığı bir çalışmada çocuğa bakımda kendilerine destek olan birinden veya rehabilitasyon merkezlerinden yardım alan ailelerin, kendilerine destek olan biri veya rehabilitasyon merkezlerinden yardım alamayan ailelerden yaşam kaliteleri ve hayat memnuniyetlerinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla araştırmanın sonuçları yapılan araştırma bulgularını destekleyici niteliktedir. Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği (COGEPDER, 2020) tarafından yayınlanan Covid-19 Virüs Salgını Sırasında Aile, Çocuk ve Ergenlere Yönelik Psiko-sosyal ve Ruhsal Destek Rehberi, özel gereksinimli bireylerin eğitim ya da fizik tedavi gibi ihtiyaçlarından pandemi nedeniyle mahrum kaldıkları ve bu çalışmalarını ailelerin özel eğitim öğretmeninden destek alarak sürdürmesi hususunda vurgu yapmaktadır.

Bilmekteyiz ki; özel gereksinimli çocuğunun bakımını ve yaşantısını sürdürmekle görevli en asli kişi genellikle özel gereksinimli çocuğun anneleri olmaktadır. Toplumsal olarak tanınan roller gereği sorumluluğu fazla olan annelerin bir de özel gereksinimli çocuğa sahip olma durumu söz konusu olduğunda kendi hayatlarını ikinci plana atıp, kendi istek ve ihtiyaçlarını görmezden gelerek, aile içerisinde diğer bireylere karşı olan görev ve sorumluluklarını erteleyerek hayatlarının merkezlerine özel gereksinimli çocuklarını koydukları görülmektedir. Genel anlamda böyle bir süreçten geçen annelerin tüm dünya ile birlikte ülkemizi de etkisi altına alan Covid-19 salgın sürecinde yaşadıkları güçlükler ve duygu durumlarındaki değişiklikler ile tek başlarına mücadele etmeleri oldukça güçleşmektedir. Dolayısıyla özel gereksinimli çocuğu olan annelerin Covid-19 salgın sürecinde özellikle özel eğitime ihtiyacı olan çocuklarının eğitimleri hususunda çeşitli kurum ve kuruluşlarca desteklenmeleri ve hayatın bir parçası olarak önemli olduklarının kendilerine hissettirilmesi gerekmektedir. Nitekim süreç içerisinde özel gereksinimli bireylerin bazı rutinlerinin bozulduğu ve öğrendikleri bazı becerileri ise unuttukları ya da geriledikleri belirtilmektedir (Karabulut, 2020). Bu araştırmadan elde edilen bulgular genel olarak ele alındığında, Birleşmiş Milletler Raporu'nda (2020) bahsi geçen salgın sürecinde özel gereksinimli çocukların eğitimlerinde ortaya çıkan üç temel sorunla benzeşmektedir. Birleşmiş Milletler Raporunda Covid-19 döneminde ailelerin materyale ulaşma sıkıntısı çektikleri, aile eğitimine verilen değer gerekli düzeyde olmadığı ve öğrenme ve eğitim alanında boşluklar oluştuğu belirtilmiştir. Pandemi sürecinde yetersiz ya da eksik kalabilecek eğitim-öğretim hizmetleri nedeniyle özel gereksinimli bireylerin öğrenme kayıplarının meydana gelebileceği ve bu kayıpların pandemi süreci boyunca gitgide artarak sürecin sonunda büyük bir açığın ortaya çıkacağı şeklinde ifade edilebilir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sağlanan hizmet ve desteklere rağmen bu destek ve hizmetlerin yetersiz ve istenilen verimliliği sağlayamadığına (Salman, Muhammad & Long, 2020; Akbulut, Şahin ve Esen, 2020) yönelik görüşler de bunu desteklemektedir. Dolayısıyla Covid-19 pandemi sürecinin yakın bir zaman diliminde son bulması durumunda dahi özel gereksinimli bireyler açısından gerek sosyal gelişim gerekse akademik gelişim açısından oldukça sekteye uğrayacağını dolayısıyla sürecin en çok da özel gereksinimli bireylerin bakımını üstlenen annelere olumsuz anlamda yansıtacağını söylemek kaçınılmazdır.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara göre; Covid-19 salgın sürecine yönelik özel gereksinimli çocuğu olan annelerin herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek almadığı, kendi imkanları ile bilgiye ulaştıkları öte yandan Covid-19 salgın sürecine yönelik edindiği bilgileri yeterli bulmayan özel gereksinimli çocuğu olan annelerin yardım almayı istedikleri sonucuna varılmıştır. Özel gereksinimli çocuğu olan anneler ve çocuklarının Covid-19 salgın sürecinde günlük hayatları ve duygu durumlarına dair çeşitli değişiklikler meydana geldiği ayrıca özel gereksinimli çocuğu

olan ailelere yetkililerce daha fazla sosyal imtiyaz verilmesini talep ettikleri ve özel gereksinimli çocuğu olan annelerin Covid-19 salgın sürecinde çocuklarının eğitimlerinin aksamasından dolayı kaygı taşıdıkları tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonuçlarından yola çıkarak; Sağlık Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi kurum ve kuruluşlarca ortak bir çalışma yürütülerek Covid-19 salgın sürecine yönelik özel gereksinimli çocuğu olan annelerin kaygılarını gidermek adına salgına yönelik bilgilendirici online seminerler ve annelerin duyu durumlarında yaşayacakları olası değişikliklere yönelik iyileştirici online seminerler düzenlenebilir. Öte yandan Covid-19 salgın sürecinde yaşanan eğitim aksamaları ileri tarihlerde geçilmesi planlanan normalleşme sürecinde telafi eğitimleri şeklinde giderilebilir. Bu araştırma Sivas ilinde bulunan bir özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden eğitim desteği alan 30 özel gereksinimli çocuk annesi ve onların çocukları ile ilgili tecrübeleri ile sınırlıdır. Genelleme yapılabilmesi için farklı il ve okullarda daha fazla katılımcı ile ileriki çalışmalar planlanabilir ayrıca salgın sürecinde özel gereksinimli çocuğu olan annelerce yapılmış olan çalışmaya benzer bir çalışma tüm aile bireyleri ile birlikte de yapılabilir. Öte yandan Covid-19 salgın sürecinde özel gereksinimli çocuğu olan annelerin yaşadıkları güçlükler ve duyu durumları ile özel gereksinimli çocukların süreç içerisinde yaşadıkları eğitim aksamaları hususunda da yapılabilir.

Etik Kurul İzni: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığı'ndan 20.10.2020 tarihinde 2020/07 nolu kararı ile etik kurul izni alınmıştır.

Kaynakça

- AKBULUT, M.,Şahin, U., Esen, A. C. (2020). 'More than a Virus: How COVID 19 Infected Education in Turkey?'. Journal of Social Science Education, S 19, ss.30-42.
- AKSAKALLI, G. (2020). Koronavirüs (Covid-19) salgını ve korona fobi etkisi. (Erişim tarihi: 25 Temmuz) <https://www.guvenliweb.org.tr/blog-detay/koronavirus-covid-19-salgin-i-ve-koronafobi-etkisi> adresinden alınmıştır.
- ATAMAN, A. (2003). Özel Eğitime Muhtaç Olmanın Nedenleri. A. Ataman içinde, Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş, Ankara: Gündüz Eğitim.
- ATİLA-DEMİR, S., Keskin, G. (2018). "Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Olan Annelerin Karşılaştıkları Güçlükler- Nitel Bir Çalışma", The Journal of Academic Social Science Studies, no: 66, s.357-372
- BALCI, Y., Çetin, G. (2020). 'Covid-19 Pandemi Sürecinin Türkiye'de İstihdama Etkileri ve Kamu Açısından Alınması Gereken Tedbirler', İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19, S 37, ss. 40-58.

- BÜKEN, N.Ö., Büken, E. (2002). Nedir şu tıp etiği dedikleri? STED- Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, ATO Yayını, 11: 17-21.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş ve Demirel, F. (2017). Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Pegem Yayınları.
- CANARSLAN, H., Ahmetoğlu, E. (2015). Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşam kalitesinin incelenmesi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17 (1), 13-31.
- CEYLAN, R., Aral, N. (2007). Engelli çocukların annelerinin depresyon ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. Social Behavior and Personality, Cilt 35, Sayı, 7, 2007, s. 903-908.
- COGEPDER (Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği, 2020). Covid-19 Virüs Salgını Sırasında Aile, Çocuk ve Ergenlere Yönelik Psiko-sosyal ve Ruhsal Destek Rehberi. Çankaya, Ankara.
- COLİZZİ, M., Sironi, E., Antonini, F., Ciceri, M., L., Bovo, C., & Zoccante, L. (2020). Psychosocial and behavioral impact of Covid-19 in autism spectrum disorder: an online parent survey. Brain Sciences (10), 341; doi: 10,3390/brainsci10060341
- CRESWELL, J. W. (2007). Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches (2. Baskı). USA: SAGE Publications.
- DAVEY, L. (1991). The application of case study evaluations. Practical Assessment, Research & Evaluation, 2(9).
- ESKİCİ, G. (2020). 'Covid-19 Pandemisi: Karantina için Beslenme Önerileri'. Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi, 25, Special Issue on Covid-19, ss.124-129.
- FARDİN, M. A. (2020). Covid-19 and anxiety: A review of psychological impacts of infectious disease outbreaks. Arch Clin Infect Dis. [Http://doi.org/10.5812/archcid.102779](http://doi.org/10.5812/archcid.102779)
- GOWEN, J. W., Martin, J. N., Goldman, B. D., Appelbaum, M. (1989). Feelings of Depression and Parenting Competence of Mothers of Handicapped and Nonhandicapped Infants: A Longitudinal Study. American Journal on Mental Retardation. 94 (3) pp:259-271.
- HODGE, D., Hoffman, C. D., Sweeney, D. P. (2011). Increased psychopathology in parents of children with autism: Genetic liability or burden of caregiving? *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 23(3), 227-239.
- KANER, S. (2004). Engelli çocukları olan ana babaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumlarının incelenmesi. Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Araştırma Projesi, Proje Numarası: 2001-0901-007.
- KARABULUT, G. (2020). Ülkeler arası mesafe, küreselleşme ve koronavirüs salgını. The World Economy, 43(6), 1484-1498, Haziran, 2020.
- KARAHAN, S., Yıldırım, S., Demiröz, K., Ozaydın, L. (2020). Covid-19 sürecinde özel gereksinimli çocuklar ile çalışan öğretmenlerin gereksinimlerinin belirlenmesi. International Conference on Covid-19 Studies, <https://www.covid19conference.org/conference-book>

Covid-19 Salgını Sürecinde Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Yaşadıkları Güçlüklerin...

- KARAHAN, S., Parlak, Ş. Y., Demiröz, K., Kaya, M., Kayhan, N (2021). Annelerin Koronavirüs (Covid-19) Sürecinde Özel Gereksinimli Çocuklarının Problem Davranışları ile Baş Etme Deneyimleri. Anı Yayıncılık, 79.
- KARAKUŞ, F. (2010). Üstün yetenekli çocukların anne babalarının karşılaştıkları güçlükler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6,1,127-144.
- KARİP, E. (2020). Covid-19: Okulların kapatılması ve sonrası. Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2020, <https://tedmem.org/vurus/covid-19-okulların-kapatılması-ve-sonrası>
- KARTAL, C., Şentürk,, E. E. (2020). 'Covid-19 Dönemi Tüketici Harcamalarındaki Değişiklikler, Sanayi ve Ticari Faaliyetler Üzerindeki Etkileri', 5th International Scientific Research Congress, E-Kongre, İstanbul.
- KAYMAZ, K. (2015). *Zihinsel ve bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon düzeylerinin belirlenmesi ve aile işlevlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı
- LEWIS, S., Kagan, C., Heaton, P., Cranshaw, M. (1999). *Economic and Psychological Benefits from Employment: The Experiences and Perspectives of Mothers of Disabled Children*. *Disability & Society*, 14(4): 561-575.
- MACÍAS, M. M., Saylor, C. F., Haire, K. B., Bell, N.L. (2007). Predictors of paternal versus maternal stres in families of children with neural tube defects. *Children's Healthcare*, 36(2), 99-115.
- MARCENKO, M. O., Meyers, J. C. (1991). Mothers of children with Developmental Disabilities: Who shares the burden. *Family Relations*, 40(2), 186-190.
- NARSİZİ, A. (2020). Handle the autism spectrum condition during Coronavirus (Covid-19) stay at home period: Ten tips for Helping parents and caregivers of young children. *Brain Science*, 10(4), 207. <https://doi.org/10.3390/brainsci10040207>
- ÖZDEMİR, M. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1) 323.
- PAVLOPOULOU, G., Wood, R., & Papadopoulos, C. (2020). Impact of Covid-19 on the experiences of parents and family carers of autistic children and young people in the UK. UCL Institute of Education: London, UK.
- PİEPER, A. (1999). Etiğe Giriş. (Çevirenler: V. Atayman, G. Sezer). Ayrıntı Yayınevi.
- SALMAN, M., Muhammad, S., Long, X. (2020). Covid-19 pandemic and environmental pollution: A blessing in disguise? *Science of The Total Environment*, Volume 728, August 2020.
- SARDOHAN-YILDIRIM, A. E., Akçamete, G. (2014). Çoklu yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin erken çocukluk özel eğitimi hizmetleri sürecinde karşılaştıkları güçlüklerin belirlenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education- CIJE*, 3(1), 74-89. ISSN: 2147-1606.
- SOYLU, Ö. B. (2020). 'Türkiye Ekonomisinde COVID-19'un Sektörel Etkileri'. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7, S 6, ss. 169-185.

- TEHEE, E., Honan, R., Hevey, D. (2009). Factors contributing to stress in parents of individuals with autistic spectrum disorders. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 22, 34-42.
- TOKER, M., Başgöl, Ş.S., Özaydın, L. (2019). Down sendromlu çocuğa sahip annelerin aile gereksinimlerinin belirlenmesi ve sosyal destek algılarına yönelik görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(4), 651-676.
- T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI. (2020). Türkiye’de ki güncel durum. Erişim Adresi: <https://covid19.saglik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2020)
- UNITED NATIONS EDUCATIONAL, Scientific and Cultural Organization-UNESCO, (2020). 290 million students stay home due to coronavirus. <https://learningenglish.voanews.com/a/unesco-290-million-students-stay-home-due-to-coronavirus/5317148.html> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2020)
- UNITED NATIONS (UN) (Birleşmiş Milletler) (2020). Politika notu: Covid-19 salgınının çocuklar üzerindeki etkileri <https://www.unicef.org/turkey/media/9881/file/Covid19>
- YAVUZER, H. (1996). ‘Yaygın Anne-Baba Tutumları’ Ana Baba Okulu (Beşinci. Baskı) Remzi Kitabevi, İstanbul
- YILDIRIM, A., Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (10.bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YİN, R. (1984). Case study research: design and methods. (3. Basım). California: Sage Publications.
- YÖRÜKOĞLU, A. (1998). Çocuk Ruh Sağlığı, İstanbul, ÖzgürYayıncılık.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO), (2019). Advice on the use of masks in the community during homecare and in healthcare settings in the context of the novel coronavirus (2019-ncov) outbreak.

Ek.1 Görüşme Formu

Covid-19 Virüs Sürecinde Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Annelerin Yaşadıkları Güçlükler ve Duygu Durumlarının Değerlendirilmesi İle İlgili Görüşme Formu

Sayın anne;

Bu görüşme formu Covid-19 Virüs Sürecinde Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Annelerin Yaşadıkları Güçlükler İle Duygu Durumlarının Değerlendirilmesi İle İlgili görüşlerinin belirlenmesine yönelik hazırlanmıştır.Sizden soruları dikkatli bir şekilde okumanızı ve cevabınızı yazılı olarak ilgili satırın altına belirtmenizi önemle arz ederiz. Elde edilen veriler bilimsel araştırma için kullanılacak ve gizlilik esası göz önünde bulundurularak herhangi bir kurum ya da kişi ile paylaşılmayacaktır. Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

I. BÖLÜM

1. Yaşınız (Lütfendoldurunuz) :
2. Medeni Durumunuz (Lütfen doldurunuz) :
3. Öğrenim Durumunuz (Lütfen doldurunuz) :
4. Özel gereksinimli çocuk sayısı (Lütfen doldurunuz) :

II. BÖLÜM

Tüm dünya ile aynı anda ülkemizde de görülen Covid-19 virüs salgını hususunda;

1. Konu ile ilgili edindiğiniz bilgileri ne şekilde/ nasıl/ kimlerden elde ettiniz ?
2. Konu ile ilgili edindiğiniz bilgileri yeterli buluyor musunuz?
3. Bulmuyor iseniz süreçle ilgili herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek aldınız mı?
4. Covid-19 virüs sürecinde siz ve çocuğunuz açısından günlük hayatınıza dair ne gibi farklılıklar meydana gelmiştir? Belirtiniz.
5. Covid-19 virüs sürecinde kendiniz ve çocuğunuza yönelik duygu durumunuzda herhangi bir değişiklik oldu mu? Belirtiniz.
6. Sürece yönelik endişe taşıdığınızı düşünüyorsanız; aşağıdaki maddelerden hangisi / hangilerinin sizde mevcut olduğunu belirtiniz.
  1. Çocuğun virüse yakalanma ihtimalini düşünme
  2. Virüse yakalanıp çocuğuna bulaştıracağını düşünme
  3. Çocuğundan önce öleceğini düşünme
  4. Çocuğuna yönelik gelecek kaygısı
7. Konu ile ilgili belirtmek istediğiniz farklı görüş ve düşünceleriniz var ise lütfen belirtiniz.

Teşekkür Ederiz.